

Ministerie van Defensie

Plein 4
MPC 58 B
Postbus 20701
2500 ES Den Haag
www.defensie.nl

Onze referentie

D2025-006063 /
MINDEF20250046629

*Bij beantwoording, datum,
onze referentie en onderwerp
vermelden.*

> Retouradres Postbus 20701 2500 ES Den Haag
de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Bezuidenhoutseweg 67
2594 AC Den Haag

Datum 19 december 2025
Betreft Nadere toelichting op besluit om aansluiting te zoeken bij
"Collaborative Combat Air" (CCA)-project van VS

Geachte voorzitter,

Hierbij ontvangt u nadere toelichting op de samenwerking tussen de Verenigde Staten en Nederland ten aanzien van het project '*Collaborative Combat Aircraft*' (CCA), zoals verzocht door de VCD tijdens de procedurevergadering van 27 november jongstleden.

In de Defensienota 2024 is aangegeven, dat Defensie meer investeringen in onbemenste systemen in het land-, maritiem en luchtdomein wil plegen. De noodzaak hiertoe is ingegeven door inzichten uit recente conflicten, waaronder die in de Oekraïne, en versnelling van innovatieve activiteiten.

Defensie wil kennis opdoen over mogelijke toepassingsgebieden en innovatieve toekomstige operationele concepten met de nieuwste generatie onbemenste vliegtuigen ter aanvulling op bestaande en toekomstige (bemenste en onbemenste) platformen waardoor in het luchtdomein effectiever kan worden opgetreden. Om aan deze ambitie invulling te geven heeft Defensie de *Letter of Intent concerning Autonomy and Collaborative Combat Aircraft Cooperation* met de Verenigde Staten ondertekend op 16 oktober 2025.

Naast het opzetten van de samenwerking ten aanzien van CCA-ontwikkeling en -tests met de Verenigde Staten, wil Defensie ook de mogelijkheden van samenwerking verkennen op het gebied *Uncrewed Aerial Systems* (UAS) binnen Europa. Binnen Europa verkeren de ontwikkelingen zich nog niet in het stadium waarin die zich in de Verenigde Staten verkeren.

De samenwerking en de verkenningen dragen ook bij aan de ontwikkelingen van toekomstige jachtvliegtuigcapaciteit, waarin ook de mogelijkheden voor een onbemenste variant worden meegenomen.

Gegeven dit feit wil Defensie in de samenwerking met de Verenigde Staten vroegtijdig relevante kennis opdoen, zoveel mogelijk in samenwerking met Nederlandse kennisinstellingen en industrie. De Verenigde Staten acht kennis op dit gebied vanuit de kennisinstellingen een belangrijke bijdrage in het project, waarmee mede wisselwerking kan worden gerealiseerd.

De samenwerking zal worden ingericht op basis van het *Memorandum of Understanding* voor *Research, Development, Testing & Evaluation*, dat Nederland en de Verenigde Staten medio juni 2025 hebben ondertekend.

F-35 en CCA

In mijn Kamerbrief over de aanschaf van Anti-A2/AD-wapens en het voornemen om extra F-35's aan te schaffen (*KB 27 830, nr. 452*, 15 oktober 2024), heb ik aangegeven, dat we een extra inspanning gaan leveren op het gebied van onbemenste jachtvliegtuigcapaciteit. Voor het zesde toestel wordt de haalbaarheid onderzocht van een onbemenste jachtvliegtuigcapaciteit door maximaal op innovatie en ontwikkeling in te steken met onze partners en industrie.

De CCA-ontwikkeling maakt nog geen deel uit van het F-35 project, maar er is wel interesse vanuit meerdere partners, waaronder Nederland, om te kijken wat de samenwerkings- en eventuele integratiemogelijkheden zijn voor onbemenste jachtvliegtuigcapaciteit.

Om de industrie te stimuleren sneller deze nieuwe concepten te concretiseren, wordt de benodigde zesde F-35 niet direct besteld, maar wordt onderzocht of op korte termijn een alternatieve, innovatieve en volwaardige invulling mogelijk is. Uiterlijk in de tweede helft van 2026 volgt dan een validatie met een of meerdere fabrikanten of met een of meerdere partnerlanden om een *Government-to-Government* (G2G)-samenwerkingsverband aan te gaan inzake innovatie. Deze validatie is tevens een criterium voor het besluit van Defensie om wel of niet de zesde F-35 af te roepen. De innovatie in het F-35 programma en de ontwikkeling van onbemenste systemen zal uiteraard blijven doorgaan, ook wanneer Defensie besluit het extra toestel af te roepen.

DE STAATSECRETARIS VAN DEFENSIE

Gijs Tuinman